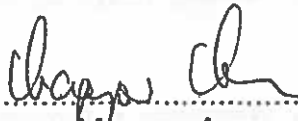

Javaslat a

„Dél-alföldi szikes tavak”

Magyar Értéktárba történő felvételéhez

Készítette:

Magyar Anna

a Csongrád Megyei Értéktár Bizottság elnöke

2017. június 19.

I.

A JAVASLATTEVŐ ADATAI

1. A javaslatot benyújtó (személy/intézmény/szervezet/vállalkozás) neve:

Csongrád Megyei Értéktár Bizottság

2. A javaslatot benyújtó személy vagy a kapcsolattartó személy adatai:

Név: Magyar Anna, a Csongrád Megyei Értéktár Bizottság elnöke

Levelezési cím: 6720 Szeged, Tisza Lajos krt. 2-4.

Telefonszám: (62) 886-833; (30) 535-0200

E-mail cím: magyar.anna@csongrad-megye.hu

II.

A NEMZETI ÉRTÉK ADATAI

1. A nemzeti érték megnevezése

Dél-alföldi szikes tavak

2. A nemzeti érték szakterületenkénti kategóriák szerinti besorolása

☐ agrár- és
élelmiszergazdaság	☐ egészség és életmód	☐ épített környezet
☐ ipari és műszaki
megoldások	☐ kulturális örökség	☐ sport
☒ természeti környezet	☐ turizmus	

3. A nemzeti értéket tartalmazó értéktár megnevezése

Csongrád Megyei Értéktár [8/2017.(IV.10.) CsMÉB határozat]

4. A nemzeti érték rövid, szöveges bemutatása, egyedi jellemzőinek és történetének leírása

A Kárpát-medence szikes vizekben kifejezetten gazdag terület, melyek többsége az Alföldön található. Ezekre a vizes élőhelyekre az időszakos vízborítás a jellemző. Legtöbbjük a nyár közepére teljesen kiszárad, és a tófenéken „kivirágzik” a sziksó, azaz a szóda. A szikes tavak egyedülálló egyben rendkívül érzékeny ökológiai rendszerek. Sérülékenyséjük a fajok specializáltságából adódik, ugyanis az itt előforduló – többségükben bennszülött – élőlények kifejezetten sótűrők, illetve sókedvelők. A szikeseken honos növény- és állatfajok legközelebbi rokonai a tengerparti, illetve tengermelléki sós mocsarak és lagúnák lakói.

A szikesek bennszülött, ritka és védett virágtalan növényei közé tartozik a sópusztai magyar moha (*Enthostodon hungaricus*). A virágos növények közül általánosan elterjedt a szárazvirágként közismert magyar sóvirág (*Limonium gmelinii* ssp. *hungaricum*), továbbá a villás boglárka (*Ranunculus pedatus*), a sziki buvákfű (*Bupleurum tenuissimum*), a sziki kerep (*Lotus tenuis*) és a sziki útifű (*Plantago maritima*). A szikes gyepeken számos jellemző virágos növény él, mint például a réti peremisz (*Inula britannica*), a sziki madárhúr (*Cerastium dubium*), és a mezei fátyolvirág (*Gypsophila muralis*). Ezek mellett olyan endemizmusok is előfordulnak, mint a sziki here (*Trifolium angulatum*) és az erdélyi útifű (*Plantago schwarzenbergiana*). Tavasszal, a szikes vizekkel övezett löszös padkahátakon, szórványosan virágzik a védett apró nőszirm (*Iris pumila*) és a gyíkpohár (*Blackstonia acuminata*). Az enyhén szikes réteken él a sziki kányafű (*Rorippa kernerii*), továbbá több védett növényünk, így a sziki lórom (*Rumex pseudonatronatus*), a sziki árokvirág (*Samolus valerandi*), a fátyolos nőszirm (*Iris spuria*), a kisészkü aszat (*Cirsium brachycephalum*) és a szikes tócsákban növekvő buglyos (*Ranunculus polyphyllus*), valamint a sziki boglárka (*Ranunculus lateriflorus*). Olyan endemizmus is tenyészik itt, mint a szoloncsákos réti talajokon gyakori sziki őszirózsa (*Tripolium pannonicum* ssp. *pannonicum*), és a védett réti őszirózsa (*Aster sedifolius*), továbbá a sziki kocsord (*Peucedanum officinale*). A vakszik felülete kopár, növényzete viszonylag gyér, jellemző fajai közé tartozik a népi gyógyászatból közismert orvosi székfű (*Matricaria chamomilla*), valamint több pionír, védett és veszélyeztetett faj is, mint a henye kunkor (*Heliotropium supinum*), a henye vassfű (*Verbena supina*), a sziki ballagófű (*Salsola soda*), valamint a sziki varjúháj (*Sedum caespitosum*).

A gerinctelen faunában is számos ritkasággal találkozhatunk. A védett szitakötők közül kifejezetten a szikesekre jellemző a nagy foltosrabló (*Lestes macrostigma*) és a lassú szitakötő (*Sympetrum depressiusculum*). Kizárólag a szikes puszták vakszikes környezetében él az endemikus, Natura 2000 jelölő fajok között szereplő, fokozottan védett és a vörös könyves pusztai gyalogcincér (*Dorcadion fulvum cervae*). Említést érdemel az endemikus, tápnövény-specialista lepkefajok közül a sziki ürömhöz (*Artemisia santonicum*) kötődő védett sziki ürömbagoly (*Saragossa porosa*) és a fokozottan védett sztyeplepke (*Catopta thrips*). A sziki erdőssztyepp magaskórósainak különlegessége a sziki kocsordhoz (*Peucedanum officinale*) kötődő szintén fokozottan védett nagy szikibagoly (*Gortyna borelii*).

A kételtűek közül a sőtűrés szempontjából a vöröshasú unka (*Bombina bombina*) emelhető ki.

A Dél-Alföld szikes élőhelyei tradicionális táplálkozó-, pihenő- és fészkelőhelyei a nagy távolságokra vonuló vízi-, illetve partimadarak tömegeinek. A fajok bemutatásánál – a területi korlátok miatt – csak a fokozottan védett fajokra térek ki. A ludak közül a vörösnyakú lúd (*Branta ruficollis*) és a kis lilik (*Anser erythropus*) hazai előfordulása kötődik kimondottan a szikes élőhelyekhez. A nyílt vizekben keresi táplálékát a kanalasgém (*Platalea leucorodia*). Egyes tavak szigetein kialakult sirálytelepekben kisebb számban a szerecsensirály (*Larus melanocephalus*) és a kűszvágó csér (*Sterna hirundo*) is költ. Szikes mocsarakban és időszakos pusztai vizek úszó növényzetében fészkel a fattyúszerkő (*Chlidonias hybrida*) és a fehérszárnyú szerkő (*Chlidonias leucopterus*). A szikeseken tömegesen megjelenő, nagy csapatokban átvonuló faj a nagy póling (*Numenius arquata*). Szintén a szikesekhez kötődik a keleti elterjedésű, napjainkra Európa-szerte megritkult, egykori fészkelő fajunk, a tavi cankó (*Tringa stagnatilis*). A Dél-Alföld és a Tiszántúl szikes tavai fontos vonuló helyei voltak a ma már világszerte veszélyeztetett vékonycsőrű pólingnak (*Numenius tenuirostris*). Kizárólag a szikes tavaink közelében költ a gulipán (*Recurvirostra avosetta*), a széki lile (*Charadrius alexandrius*) és a gólyatöcs (*Himantopus himantopus*). További jellegzetes szikes réteken fészkelő madár a piros lábú cankó (*Tringa totanus*), illetve a nagy goda (*Limosa limosa*). Sajnos a tavak és puszták környezetében erősen megfogyatkozott a székicsér (*Glareola pratincola*) állománya, a feketeszárnyú székicsér (*Glareola nordmanni*) pedig csak alkalmi fészkelő. A szikes tavak tágabb környezetében, a vakszikes és szikpadkás élőhelyeken költ az ugartyúk (*Burhinus oedicnemus*).

A szikes tavak nemcsak egyedi élőviláguk miatt fontosak, hanem a múltban az alföldi ember számára fontos nyersanyagforrássul szolgáltak. A kiszáradó mederfenéken száraz időszakban kivirágzik a sziksó. A sziksót, más néven szódát (Na_2CO_3) a kiszáradt felszínről összegyűjtötték és háztartási tisztítószerként széles körben használták, sőt használják manapság is.

A másik fontos nyersanyag a réti mészkő, ami főként a Duna-Tisza közén található szikes tavakban képződik. Ezek a képződmények világviszonylatban is ritkaságnak számítanak. Ahol 5-8000 évvel ezelőtt tó vize hullámzott, amit futóhomokhalmok zártak körül, ott réti mészkő tudott felhalmozódni. Kialakulásában fontos szerepet játszott az intenzív nyári párolgás, továbbá a növényzet széndioxid elvonása. Ezek hatására a víz erősen lúgos kémhatásúvá, és magas sókoncentrációjú oldattá vált. Az őszi esőzések felhígították a vizet, és elősegítették a

kalcit kiválását. Ez a mészszipap-réteg hosszú idő alatt réti mészkővé alakult át, amelyek kivétel nélkül semlyékes vonulatokban található meg. A népi nevén darázkőként emlegetett réti mészkövet az Alföldön már több száz éve iparszerűen termelik ki, és használják építőköként, ahol az ilyen jellegű nyersanyag egyébként csak hosszas és energiaigényes szállítással lett volna elérhető. Példaként említhető, hogy a XI. században Szer monostorának legrégebbi templomát is ebből az anyagból építették.

5. Indoklás a Magyar Értéktárba történő felvétel mellett, kitérve a nemzeti érték országos jelentőségének bemutatására

A magyarországi szikes tavak természetvédelmi szempontból nemzetközi viszonylatban is kiemelkedő jelentőséget képviselnek. Legfőbb értékei a számos bennszülött növény és gerinctelen állatfaj mellett, hogy ezek a szikes területek tradicionális táplálkozó-, pihenő- és fészkelőhelyei a nagy távolságokra vonuló vízi-, illetve partimadarak tömegeinek. Számos ritka és a kipusztulás szélén álló faj találja meg itt életfeltételeit. A szikesek nemcsak egyedi élőviláguk miatt fontosak, hanem az ember számára is fontos nyersanyagokat szolgáltatnak, gondoljunk csak a szódagyűjtésre és a réti mészkő kitermelésére.

6. A nemzeti értékkel kapcsolatos információt megjelenítő források listája (bibliográfia, honlapok, multimédiás források)

Boros Emil (2002): *Szikes tavak*. Nemzeti Ökológiai Hálózat 4.

Gaskó Béla (2009): *Csongrád megye természetes és természetközeli élőhelyeinek védelméről II: Javaslatok természetes és természetközeli élőhelyek védelmére a kiskunsági homokhát délkeleti felében (Kelebia, Öttömös, Ásothalom, Mórahalom)*. Móra Ferenc Múzeum Évkönyve – Studia Naturalia 5. Szeged.

Halmos László (2014): *Magyarország tengerei, a szikes tavak*. Természet Világa, 145. évfolyam, 10. szám, 2014. október

Molnár Zsolt – Máté András (2014): Pannon szikes sztyeppek és mocsarak. In: Haraszthy László (szerk.) *Natura 2000 fajok és élőhelyek Magyarországon*. Csákvár. 761-766.

Mucsi Mihály (1995): A táj, a föld, a talaj... In: Fodor Ferenc (szerk.) *Csólyospálos*. Tanulmányok Csólyospálos történetéről és népeletéről. Csólyospálos. 18–28.

7. A nemzeti érték hivatalos weboldalának címe: -

III.

MELLÉKLETEK

1. Az értéktárba felvételre javasolt nemzeti érték fényképe vagy audiovizuális-dokumentációja

<https://www.dropbox.com/sh/8nnvh7loevabr7/AABY1MDAoxPVYsMKSCSDSwba?dl=0>

2. Ugró Sándor igazgató, Kiskunsági Nemzeti Park Igazgatóság
Dr. Tirják László igazgató, Körös-Maros Nemzeti Park Igazgatóság

3. A javaslatához csatolt saját készítésű fényképek és filmek felhasználására vonatkozó hozzájáruló nyilatkozat

NYILATKOZAT

A javaslat mellékletét képező, a „Dél-alföldi szikes tavak” nemzeti értékről készített, a Csongrád Megyei Értéktár Bizottság fotóarchivumából származó képek a magyar nemzeti értékek és hungarikumok gondozásáról szóló 114/2013. (IV.16.) Korm. rendeletben ilyen feladattal felruházott szervezetek által térítésmentesen felhasználhatók.

Szeged, 2017. június 19.

Magyar Anna
Csongrád Megyei Értéktár Bizottság
elnöke

KISKUNSAGI NEMZETI PARK IGAZGATÓSÁG

6000 Kecskemét, Liszt Ferenc utca 19.

levélcím: 6001 Kecskemét, Pf: 186.

tel.: 76/482-611, fax: 76/481-074, e-mail: mail@knp.hu

Kérjük válaszában hivatkozzon Iktatószámunkra!

Magyar Anna

a Csongrád Megyei Értéktár Bizottság

elnöke

Csongrád Megyei Értéktár Bizottság

S Z E G E D

Tisza Lajos körút 2-4.

6 7 2 0

Tárgy:

Szakmai ajánlás

Iktatószámunk:

1118-2/2017

Ügyintéző nálunk:

Dóka Richárd *RD*

Hivatkozás:

6-18/2017.

Ügyintézőjük:

Zalányi Ágnes

Melléklet:

-

Szakmai ajánlás a „Dél-alföldi szikes tavak” nemzeti érték Magyar Értéktárba történő felvételéhez

A szikes tavak olyan különleges geológiai, hidrológiai és ökológiai képződmények, melyek egyedülálló és sérülékeny életközösségek, valamint ritka fajok életterei. Sérülékenyséjük és egyediségük miatt az 1996. évi LIII. törvény a törvény erejénél fogva minden természetközeli állapotban fennmaradt szikes tavat országos jelentőségű védett területnek minősít Magyarországon.

Számos szikes tó ugyanakkor nemzeti parkjaink kiemelkedő, egyes mozaik-területegységek esetében pedig elsődleges jelentőségű részét is képezi (pl. Kiskunsági Nemzeti Park *Felső-kiskunsági-tavak* területegysége, Körös-Maros Nemzeti Park *Kardoskúti Fehértó* területegysége). Nagy számban tartoznak a Ramsari egyezmény hatálya alá is, mely nemzetközi jelentőségű vadvízként, a vonuló vízimadarak táplálkozó-, pihenő- és fészkelőhelyeként védelmez egyes szikes tavakat. A legnagyobb és legkevésbé bolygatott szikes tavak élőhelyei „Pannon szikes sztyeppék és mocsarak” néven Európai Unió (Natura 2000) oltalomban is részesülnek.

Magyarország régiói közül a legnagyobb számban a Dél-Alföldön található meg a szikes tavak mint időszakos vagy állandó vízborítású szikes víztestek. Néhány kiemelkedő jelentőségű szikes víztestet külön is érdemes megemlíteni a térségből, nem feledve a kisebb, de annál számosabb víztesteket sem. Természetvédelmi jelentősége alapján a szegedi, a kardoskúti és a gátéri *Fehér-tó*, a *Kelemen-szék*, a *Böddi-szék*, a *Zab-szék*, a *Csaj-tó*, a *pusztaszeri Büdös-szék* és *Fülöp-szék*, a *Müller-szék*, a *Péteri-tó*, a *Harkai-tó*, az *Ősze-szék* vagy a *Csongrád-bokrosi Sós-tó* említhető az elsők között.

Természetvédelmi jelentőségük mellett az alföldi magyarság számos kulturális szállal is kapcsolódik a szikes környezethez, a szikes tavakhoz. A Duna-Tisza köze tanyás területein megfigyelhető, hogy a tavak a megtelepedést irányították, a legkorábbi tanyák azok partjára települtek. A vizes élőhelyek gyakran a vízi szárnyasok tenyésztését is segítették és

építőanyagot (nád, vályog, darázskő) is szolgáltatott. A szikesekre jellemző orvosi székfű gyógyhatása közismert. A tavak természetes kiszáradásakor keletkező sziksó összeesrése után a szappangyártás alapanyagát jelentette.

A fentieknek megfelelően javasoljuk a „Dél-alföldi szikes tavak” kiemelkedő nemzeti értékévé való minősítését, és Magyar Értéktárba történő felvételét támogatjuk.

Kecskemét, 2017. június 06.

Üdvözlettel:

Ugró Sándor
igazgató

Értesül: címzett
irattár

2017. 06. 06.

8/2017. H.F.

Körös-Maros Nemzeti Park Igazgatóság

5540 Szarvas, Anna-liget 1.

Levél cím: 5541 Szarvas, PF.: 72. Tel.: 66/313-855, Fax: 66/311-658, E-mail: kmnp@kmnp.hu

1344-./.../2017 ikt.sz.

Üi.: Ezer Ádám

Tárgy: A Dél-alföldi szikes tavak ajánlása
felvételre a Magyar Értéktárba

Magyar Anna
elnök

Csongrád Megyei Értéktár Bizottság

Szeged

Tisza Lajos krt. 2-4.

6720

Tisztelt Elnök Asszony!

A Dél-alföldi szikes tavak nemzeti érték Magyar Értéktárba való felvétele kapcsán küldött szíves megkeresésére az alábbi javaslatot teszem:

A természet védelméről szóló, 1997. január 1-jével hatályba lépett törvény-a barlangokkal, víznyelőkkel, lápokkal, forrásokkal, kunhalmokkal és földvárakkal együtt- az ex lege védett természeti értékeink közé sorolta a szikes tavakat. A természetvédelmi és ökológiai tekintetben szikes tavaknak minősített vizes élőhelyek nem mindegyikén jellemző az állandó vízborítás, nem is mindegyikük nevezhető igazán tónak. A megkülönböztetett figyelmet, a teljes körű védelmet elsősorban érzékenységtük, veszélyeztetettségük indokolja és az a körülmény, hogy a vizes élőhelyeknek ez a típusa számos védett és ritka növény- és állatfaj előfordulási helye.

A Kárpát-medence és Magyarország az eurázsiai, a kelet-európai jellegzetes élőhelyek láncolatában a szikes tavak elterjedésének is nyugati határa. Sós tavak előfordulnak ugyan más földrészekeken is, azonban ezek a fajok, az élőhelytípusok, a vízkémiai jellemzők tekintetében lényegesen különböznek a magyarországi, kontinentális szikes tavaktól. Az Európai Unió Élőhelyvédelmi Irányelvének függeléke a „tengerparti és halofil (sótűrő) élőhelyek” típusán belül a „pannóniai sós sztyeppek és sós mocsarak” altípust is tartalmazza.

A Dél-alföldi szikes tavak értelemszerűen fontos elemei a Kárpát-medence ezen érzékeny és kimagasló természeti értékét jelentő élőhelyeinek.

Csongrád megye értékeit, mint Dél-alföldi szikes tó, a Körös-Maros Nemzeti Park területén a Királyhegyes határában fekvő Csikóspusztai- tó képviseli, mintegy 32 hektáros kiterjedésével, melyből a nyílt vízfelület mintegy 9 hektárt tesz ki. A Dél-Tiszántúl egyik legjobb állapotú szikes tava a Kardoskúti Fehér-tó mellett. A patkó alakú szikes tómedert alulról sok forrás táplálja, még akkor is víz alatt van, amikor a többi szikes tóban már nem lehet vizet találni.

Nyár végére, ha kiszárad a meder, akkor egy-két faj dominanciájával jellemezhető iszaplakó társulások uralkodnak: így a kifejezetten szikes medrekben élő, sófürő fakó libatop (*Chenopodium galucum*) és a ritka hegyes bajuszpázsit (*Crypsis aculeata*) növényzetét lehet megtalálni. A tómeder szélén sziki zsiókás (*Bolboschoenus maritimus*) állományokat, a tómeder környékén, a nedvesebb részeken pedig bókoló sásos (*Carex melanostachya*) szikes mocsarakat és szikes réteket lehet találni, melyeken előfordulnak a réti ecsetpázsit (*Aloecurus pratensis*) és a fehér tippán (*Agrostis stolonifera*) állományai. A tómeder mellett, a szikesedő térszíneken a bárányparéjos vakszikesek (*Camphorosma annua*) és a sziki mézspázsitosok (*Puccinellia limosa*) foltjai gyakran egymással mozaikolnak. A tómeder által körbezárt magasabb, hátsabb térszínen értékes lőszgyep maradványfoltok találhatók, melynek ritka növénye a vajsínű here (*Trifolium ochroleucum*), és a koloncos legyezőfü (*Filipendula vulgaris*).

Ami a tó rovarfaunáját illeti szegélyében él a sisakos sáska (*Acrida hungarica*), valamint két szitakötőfaj a réti rabló (*Lestes dryas*) és a nagy foltos rabló (*Lestes macrostigma*).

A Dél-alföldi szikes tavak közös jellemzője, hogy megfelelő csapadékviszonyú években kiemelt szerepük van a tavaszi és őszi madárvonulás idején, mint táplálkozó- és pihenőhely. A Csikópusztai-tavon madárvonulás idején megtalálja életfeltételeit többek között a bőjti réce (*Anas querquedula*), illetve olyan fokozottan védett ritkaságok, mint a gólyatöcs (*Himantopus himantopus*), a gulipán (*Recurvirostra avocetta*), vagy a piroslábú cankó (*Tringa totanus*). Nyári időszakban, amennyiben nem szárad ki, a különböző sirályoknak (*Larus spp.*), késő ősszel, télen pedig a vonuló, illetve itt telelő vadlúdfajoknak (*Anser spp.*, *Branta spp.*) jelent biztos menedéket, táplálkozó-, pihenő és ivóhelyet.

Fenti rövid összefoglalóból is jól kivehető, hogy a Dél-alföldi szikes tavak (ahogyan a Csikópusztai-tó is) növény- és állatvilága különleges értékekkel bír ezért, mint a Körös-Maros Nemzeti Park Igazgatóság igazgatója ezeket a Magyar Értéktárba felvenni javaslom.

Szarvas, 2017. június 1.

Üdvözlettel

Dr. Tirják László
igazgató

Kapják:

- ① Címzett
- 2) Irattár

Kivonat

a Csongrád Megyei Értéktár Bizottság 2017.április 10. napján tartott zárt ülése jegyzőkönyvéből

8/2017.(IV.10.) CsMÉB

Tárgy: A „Dél-alföldi szikes tavak” felvétele a Csongrád Megyei Értéktárba

Határozat

A Csongrád Megyei Értéktár Bizottság megtárgyalta a Csermely Környezetvédelmi Egyesület által benyújtott, „Dél-alföldi szikes tavak” mint nemzeti érték Csongrád Megyei Értéktárba történő felvételére irányuló javaslatot.

1. A Bizottság megállapítja, hogy a „Dél-alföldi szikes tavak” megfelel a magyar nemzeti értékekről és a hungarikumokról szóló 2012. évi XXX. törvény 1.§ (1) bekezdés l) pontjában, továbbá a magyar nemzeti értékek és a hungarikumok gondozásáról szóló 114/2013. (IV. 16.) Korm. rendeletben foglalt feltételeknek.
2. A Bizottság a „Dél-alföldi szikes tavak” nemzeti értéket a Csongrád Megyei Értéktárba *felveszi* és a *természeti környezet* szakterületenkénti kategóriába sorolja.
3. A Bizottság kiemelkedő természetvédelmi jelentőségére való tekintettel indokoltnak tartja a „Dél-alföldi szikes tavak” beemelését a *Magyar Értéktárba* is.
4. A Bizottság felkéri elnökét, hogy gondoskodjék a Hungarikum Bizottság tájékoztatásáról a nemzeti érték felvételéről a Csongrád Megyei Értéktárba, továbbá a Magyar Értéktárba történő felvételi javaslat megtételéről.

A határozatról értesítést kap:

- Magyar Anna, a Csongrád Megyei Értéktár Bizottság elnöke
- Vadász Csaba, Csongrád megye főjegyzője
- Csehó Gábor, a Csermely Környezetvédelmi Egyesület elnöke
- Dr. Fazekas Sándor, földművelésügyi miniszter, a Hungarikum Bizottság elnöke
- irattár

K.m.f.

Magyar Anna
a Csongrád Megyei Értéktár Bizottság
elnöke